

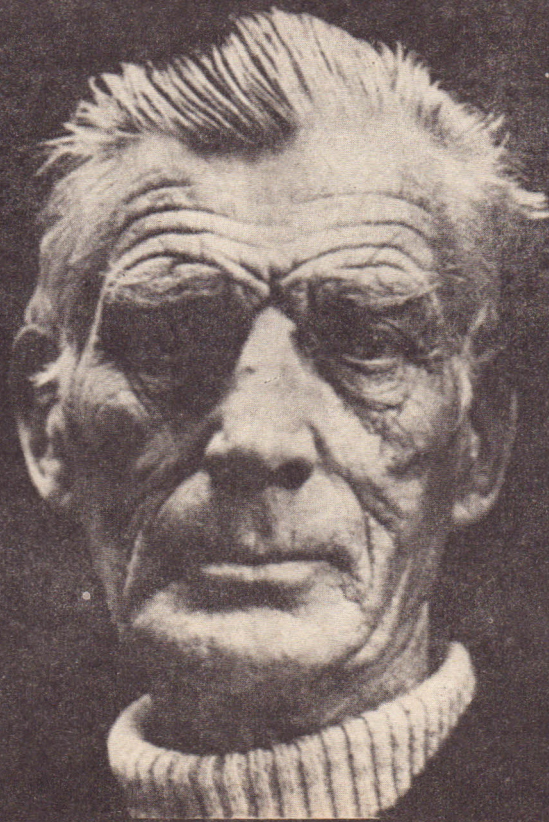
Σάμουελ Μπέκετ

Η εμπειρία της υπαρξιακής οδύνης

Ο θάνατος του Σάμουελ Μπέκετ και οι πρόσφατες εκδηλώσεις για το έργο του μας έκαναν να αναζητήσουμε τη Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου, μεταφράστρια και μελετήτρια του έργου του, που είχε την τύχη να γνωρίσει από κοντά αυτόν τον σύγχρονο τραγικό και ερημίτη του πνεύματος.

Συγγραφέας και ποιήτρια η Μαρία Λαμπαδαρίδου με τριάντα βιβλία και θεατρικά έργα που παίχτηκαν στην Ελλάδα και το εξωτερικό, μιλά για το έργο του Σάμουελ Μπέκετ, για τον ίδιο όπως τον γνώρισε, για την πολύχρονη αλληλογραφία της μαζί του, για το βιβλίο «Σάμουελ Μπέκετ – Η Εμπειρία της Υπαρξιακής Οδύνης».

Η Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου
μιλάει στον Γιώργο Γαλάντη

Μαρία Λαμπαριδού

«ΤΩΡΑ σκέφτομαι πως η γνωριμία μου με τον Σάμουελ Μπέκετ ήταν από τα πιο σημαντικά πράγματα της ζωής μου. Το ασκητικό του πρόσωπο με τα τραχιά σημάδια ενός πόνου που ήταν η δική του υπαρξιακή ενοχή, έτσι όπως την έδωσε σ' ολόκληρο το έργο του, χαρακτήριζε για πάντα στη μνήμη μου. Αυτό το σεμνό, απόκοσμο πρόσωπο, το βασανισμένο από την άβυσσο που κουβάλησε, την ανυπέρβατη άβυσσο, που την είπε «μηδέν» και «τίποτα», αυτή η ερημική μορφή που «δεν περίμενε τίποτα», καμιά χαραυγή φωτός, καμιά μεταφυσική αύρα, όπως τα θεατρικά του πρόσωπα, δεν έφυγε ποτέ από τη σκέψη μου. Κι η φωνή του είναι πάντα ζωντανή στη μνήμη μου, αυτή η φωνή που λες έβγαине «από αβύσσους», όπως στα έργα του, να πει το λόγο που σπάζει τη σιωπή, «δεν έκανα τίποτα», «δεν είναι τίποτα όλα αυτά», «ο πόνος υπάρχει στον κόσμο και ο άνθρωπος είναι ανίκανος να αποτρέψει αυτό το τεράστιο κύμα του πόνου». Κι όταν εγώ προσπαθούσα να του πω πως το έργο του έδωσε νέες διαστάσεις στη σύγχρονη αντίληψη, πως είναι ένα μεγάλο έργο με το οποίο ασχολείται η παγκόσμια κριτική, εκείνος έμενε σκυφτός και πολλές φορές επανάλαβε τη φράση «οί άλλοι λένε...» ή «έτσι είπαν οι άλλοι...» σαν να ήταν κάτι άσχετο με κείνον. Κι ωστόσο λίγο πριν είχε τιμηθεί με το νόμπελ κι ήταν σαν να μην τον είχε αγγίξει καθόλου. Θυμάμαι, μόλις ανακοίνωσε η Σουηδική Ακαδημία τη βράβευσή του, του έστειλα ένα γράμμα όπου αναρωτιόμουν αν μετά το νόμπελ θα μείνει έτσι σεμνός και αληθινός, σαν τα απογυμνωμένα από κάθε κοσμική σύμβαση θεατρικά πρόσωπά του. Μου απάντησε αμέσως. Από το Παλέρμο όπου κρυβόταν, μόλις το έμαθε, για ν' αποφύγει τους δημοσιογράφους. Πώς μπόρεσα ν' αμφιβάλλω;

Πώς έγινε αυτή η προσέγγιση, η γνωριμία σας με τον Σάμουελ Μπέκετ;

«ΠΩΣ μπορεί κανείς να ελέγξει το πνεύμα του όταν συγκλονίζεται από μια αιτία; Είναι κάτι έξω από τη λογική. Το γεγονός είναι ότι εγώ είχα συγκλονιστεί από το έργο του. Κι αυτό, πριν ακόμα πάρει το νόμπελ, πολύ πριν γίνει οικουμενικά γνωστός, από το 1966, όταν στο Θεατρικό τμήμα του Πανεπιστημίου του Παρισιού, όπου φοιτούσα τότε με υποτροφία της Γαλλικής Κυβέρνησης, έκανα την πρώτη ομιλία μου με θέμα «Το τραγικό στο έργο του Σάμουελ Μπέκετ». Κι από τότε, ο καθηγητής μου της Σορβόνης και διάσημος θεατρολόγος Bernard Dort μ' αποκαλούσε «μπεκετιέν». Κι όταν αργότερα διάβασε το γαλλικό πρόλογο του Ζακ Λακαριέρ στο βιβλίο μου «Σάμουελ Μπέκετ – Η Εμπειρία της Υπαρξιακής Οδύνης», μου έγραψε: «Ένωσα ευτυχώς και λίγο υπερήφανος, γιατί μαζί δουλέψαμε πάνω στο θέμα αυτό και βλέπω ότι η εργασία μας δεν έμεινε άκαρπη».

Από τότε είχα αλληλογραφία. Έγινε μεταφράστριά του, μελετήτρια του έργου του. Ο Σάμουελ Μπέκετ υπήρξε για μένα μια διάνοηση που επηρέασε βαθιά την πνευματική μου πορεία, κι ό,τι έγραφα στη μελέτη μου για το έργο του είναι βιωμένο, πάει να πει, αληθινό, γιατί ένα έργο σαν του Σάμουελ Μπέκετ δεν μπορείς να το δεις κριτικά ή αναλυτικά αν δεν το βιώσεις με την προσωπική σου αντίληψη, που σημαίνει, αν δεν περιπλανηθείς ο ίδιος μέσα στα σκοτεινά κανάλια του υπαρξιακού αδιέξοδου που θέτει, κι ακόμα, αν δεν επικοινωνήσεις διαισθητικά με τις βαθιές δονήσεις του παραλόγου ως θεμελιακού νόμου της ζωής.

Ήταν η εποχή που εγώ ζούσα την προσωπική μου υπαρξιακή ώρα. Το θέατρο του παραλόγου και η υπαρξιακή φιλοσοφία ήταν μια βίωση τραχιά και συναρπαστική κι εγώ ήμουνα στην καρδιά του πνευματικού Παρισιού. Από τα ερημικά βράχια της Λήμνου, όπου ζούσα την απόλυτη πνευματική ερημιά και ταξίδευα τρεις μέρες με το καράβι της αγόνας για να δω μια παράσταση στο θέατρο Τέχνης, είχα βρεθεί ξαφνικά στο Παρίσι που εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή έσφυζε από πνευματική ζωή και πρωτοπορία.

Το Παρίσι, τότε, υπήρξε για μένα ο μοναδικός και μεγάλος σταθμός όχι μόνο στη θεατρική μου δουλειά, αλλά στην ίδια τη συνειδητοποίηση της εγκοσμιότητάς μου, στην αίσθησή του να υπάρχεις εσύ μόνος μέσα σ' έναν κόσμο παράλογο και μαγικό, σ' έναν κόσμο που ο Καμύ τον ήθελε ξένον και αλλότριον, ο Ανταμώβ οδυνηρά τραυματικό, ο Σαρτρ καταδικασμένος σε μιαν ελευθερία του αδύνατου, ο Ιονέσκο σε μια παρωδία.

Μπορείτε να μας το εξηγήσετε καλύτερα;

ΓΡΑΦΩ και βλέπω θέατρο. Γράφω και παρα-

κολουθώ στη Σορβόνη θέατρο. Γράφω και ζω-βιώνω- το θέατρο μ' όλη την ποίηση του Παρισιού. Γιατί το θέατρο είναι ποίηση και βίωση.

Πριν ζήσω το θέατρο του παραλόγου, έζησα την αίσθηση του παραλόγου, που είναι η ζωή και ο θάνατος, ο κόσμος και η μεταφυσική του, τα επίπεδα της ύπαρξης και της νόησης, η τραγικότητα του υπαρξιακά μόνου. Και το ανθρώπινο πλάσμα είναι τραγικά μόνο του πάνω στη γη κι ανάμεσα στα εγκόσμια, στέκεται μόνο του μπρος στο πεπρωμένο της ζωής του, απομονωμένο, απρόσωπο, απομυθοποιημένο. Τούτη η γνώση, τούτη η μοίρα, τούτη η συνείδηση του να υπάρχουν, έσκαψαν μέσα στο είναι μου τόσο βαθιά, μ' έφεραν σε άλλες παράλληλες, σε άλλες οπτικές. Γιατί, για να φτάσεις, ή μάλλον για να βιώσεις τούτη την αίσθηση του παραλόγου, πρέπει να ζήσεις πλατιά τα επίπεδα της ύπαρξης σ' όλες τις διαστάσεις τους, να ζήσεις τη μεταφυσική του λόγου και του πράγματος, να μπεις μέσα στην παλιρροή της μνήμης, της μνήμης της προσωπικής σου και της μνήμης της κοσμικής, να βαδίσεις γυμνός πάνω σ' αυτά τα παλιρροϊκά κύματα της εγκοσμιότητάς σου, να βρεις πως η σχέση σου με το χρόνο είναι μια λειτουργία της δικής σου νόησης και της δικής σου ύπαρξης, πως εσύ μόνος υπάρχουν στο κέντρο του κόσμου, πως το πεπρωμένο του είναι δικό σου πεπρωμένο

και πως δεν γίνεται να ξεφύγεις απ' αυτό, πως είσαι σαν τον Χαμ στο «Τέλος του Παιχνιδιού» του Μπέκετ, παγιδευμένος τετράγωνα μέσα σ' αυτό το σκοτεινό κι αδιέξοδο σύμπαν, μέσα σ' αυτό το σκοτεινό χάος, που ο Μπέκετ το θέλει χωρίς καμιά μεταφυσική και χωρίς καμιά υπέρβαση.

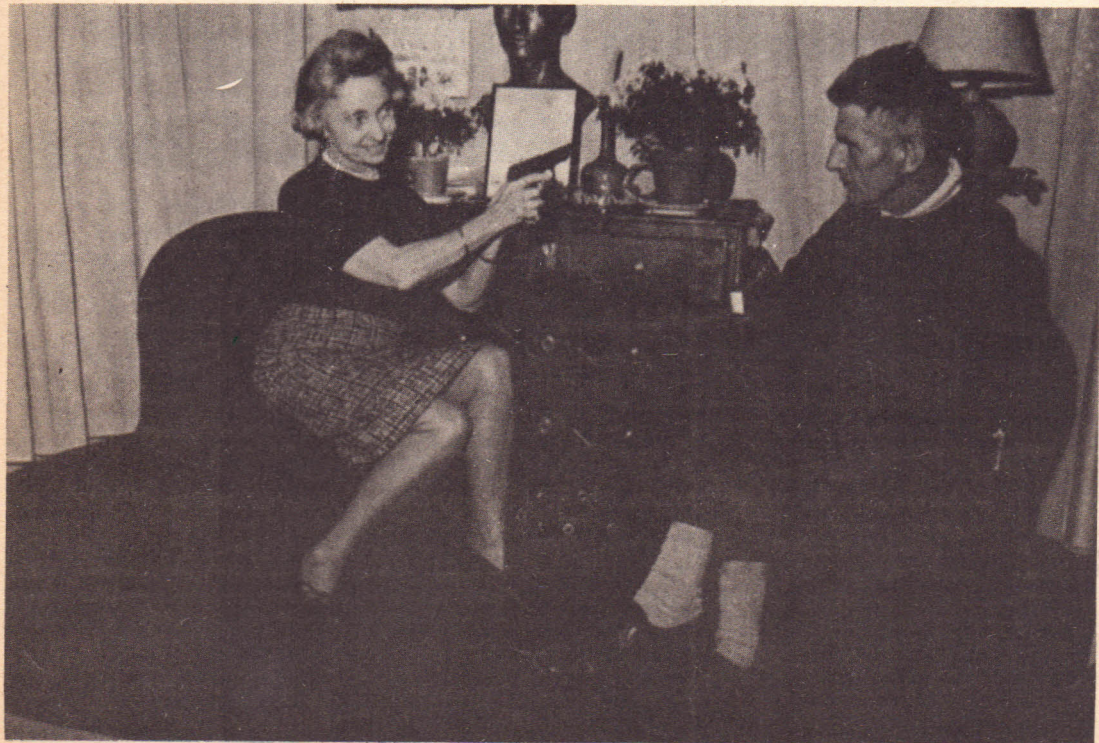
Αυτή ήταν η δική μου υπαρξιακή ώρα, μια αίσθηση κατακόρυφη, όταν επικοινωνήσα για πρώτη φορά με τον Μπέκετ. Κι ακόμα, έτσι έφτασα η ίδια στο θέατρο του παραλόγου. Όχι με την έλλειψη επαγωγής του λόγου, όπως το ερμήνευαν πολλοί, αλλά με την αίσθηση του παραλόγου της ζωής σαν θεμελιακού νόμου της λειτουργίας της. Και έγραψα θέατρο όχι μόνο του παραλόγου.

Τα έργα σας είχαν εγκριθεί στο Οντεόν του Παρισιού;

ΕΙΧΑΝ εγκριθεί, μα δεν παίχτηκαν. Φυλάγμα ακόμα μαζί με την έγκριση του Οντεόν το γράμμα της Μαντλαίν Ρενώ, που ήταν τότε εκεί, με τον άνδρα της τον Μπαρό, και τα είχε διαβάσει. Όμως τα γεγονότα του Μαΐου τότε, - πάνε πολλά χρόνια - ματαίωσαν το ανέβασμα.

Ας ξαναγυρίσουμε στον Σάμουελ Μπέκετ. Είπατε πως η μελέτη σας πάνω στο έργο του ήταν μια ανάγκη βίωσης αλλά και διαίτησής. Το ίδιο έγινε και με το βιβλίο που

Ο Σάμουελ Μπέκετ και η Μαντλέν Ρενώ, την παραμονή της πρεμιέρας του έργου «Ω! οι ωραίες μέρες» 1963.

γράψατε για την ποίηση του Ελύτη; Γιατί νομίζω πως και σ' αυτό δίνετε μια νέα διάσταση, καθώς είδατε την ποίησή του από τη μυστικιστική της πλευρά.

Η ΠΟΙΗΣΗ του Ελύτη είναι ο άλλος πόλος του σκοτεινού μπεκετικού σύμπαντος. Είναι το φως της υπέρβασης και η ελληνική Αρχή της φιλοσοφίας μ' όλη τη φόρτιση των ιωνικών οραμάτων, που ορθώνεται ενάντια στον μηδενισμό της δυτικής διανόησης. Κι εγώ είχα ανάγκη να βυθιστώ στην ποίηση αυτή του Ελύτη, σαν για να ξεπλυθώ από τα υπαρξιακά αδιέξοδα της Δύσης.

Ο Μπέκετ και ο Ελύτης ήταν για μένα δυο διάφορες του καιρού μας που η μια αντιπροσώπευε τον πόνο του αγνωστικισμού και της περιπλάνησης στην ανυπέρβατη άβυσσο του ανθρώπου και η άλλη το υπερβατικό φως της Ιωνίας όπου έβρισκα τη ρίζα της δικής μου ελληνικότητας. Κι εγώ δούλεψα πάνω στο έργο των δυο αυτών «μυστικών» του αιώνα μας γιατί στο βάθος αναζητούσα τη δική μου διαίσθηση και το δικό μου όραμα για τον κόσμο.

Τι νομίζετε πως ήταν αυτό που έκανε τον Σάμουελ Μπέκετ να κρατήσει τόσα χρόνια αλληλογραφία μαζί σας;

ΙΣΩΣ είδε την αγωνία μου να προσεγγίσω κάποιες περιοχές από τη δική του έρημο, από τη δική του σκοτεινή άβυσσο, γιατί αυτό ζούσα τότε. Ή ίσως, το γεγονός ότι αναζητούσα στο έργο του μια χαραυγή φωτός, μια πνοή μεταφυσική ν' α-

παλύνει τον πόνο του πνεύματος, και αυτά θυμούνται πως του τα έγγραφα στα γράμματά μου, λοιπόν, λέω, όσο κι αν δεν αποδεχόταν τη μεταφυσική, ίσως στο βάθος να τον ενδιέφερε. Μα δεν το ξέρω.

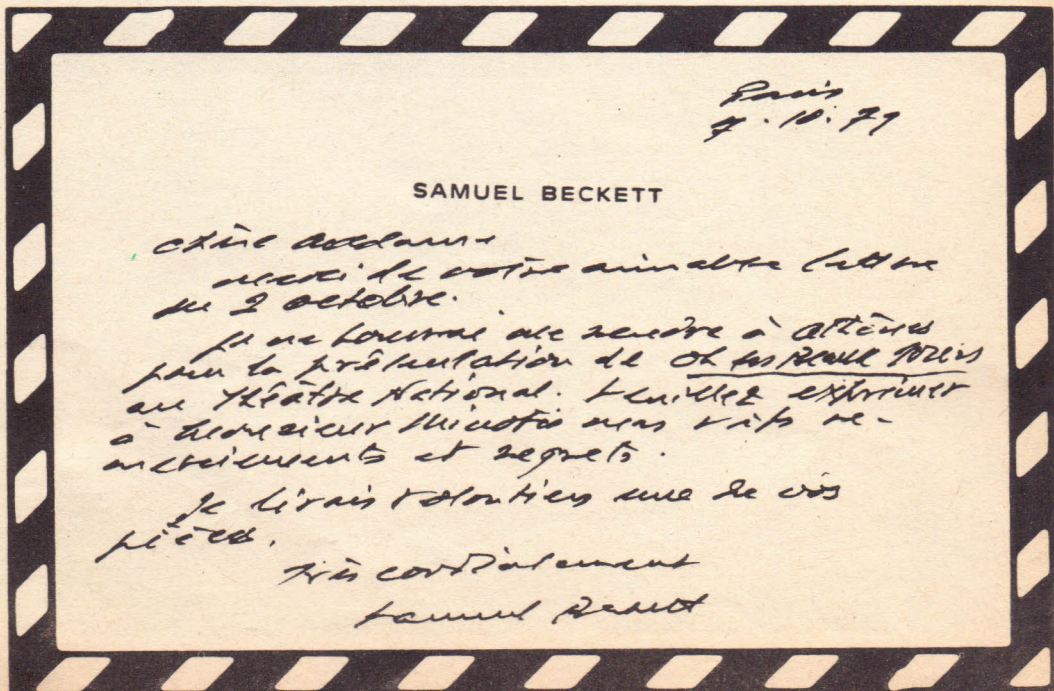
Όταν τον είχα συναντήσει, μου είπε να του στείλω ένα από τα μεταφρασμένα μου έργα. Ήσως ήθελε να δει πώς γράφω. Πολύ μετά του έστειλα το «Γυάλινο Κιβώτιο» και μου απάντησε αμέσως πως το βρήκε τόσο ενδιαφέρον που το έδωσε στον Ζαν Λουί Μπαρό να το ανεβάσει στο θέατρο. Βέβαια, δεν ανέβηκε ποτέ. Εγώ δεν είχα ενδιαφερθεί τότε.

Πέστε μας δυο λόγια για το βιβλίο σας «Σάμουελ Μπέκετ - Η εμπειρία της υπαρξιακής οδύνης».

ΠΡΟΣΠΑΘΗΣΑ να δώσω μια άλλη διάσταση στο έργο του, αυτή: της προϋπαρξιακής μνήμης. Τα θεατρικά του πρόσωπα, που η παγκόσμια κριτική τα χαρακτήρισε ως «αλήτες», για μένα δεν ήταν παρά ο άνθρωπος ο περιπλανώμενος εγκόσμια του Εμπεδοκλή. «Κι εγώ εδώ είμαι, φугάς από τον ουρανό και αλήτης», λέει. Και σίγουρα «αλήτης» με την έννοια του περιπλανώμενου εγκόσμια. Και το «τίποτα» του Δημόκριτου «τίποτα δεν είναι πιο πραγματικό από το τίποτα» πάνω στο οποίο στήριξε τον μηδενισμό του, δεν ήταν παρά το «μη είναι», απαραίτητο για τη διαλεκτική πορεία του «είναι».

Όταν τελείωσα την εργασία μου εκείνη και επειδή δεν τολμούσα να την εκδώσω, έδωσα το

Γράμμα του Μπέκετ προς την κ. Μαρία Λαμπαδαρίδου

χειρόγραφο στο Γάλλο συγγραφέα Ζακ Λακαριέρ να το διαβάσει και να μου πει τη γνώμη του. Τότε, θυμάμαι, με πήρε τηλέφωνο από τη Γαλλία να μου πει, μην προχωράς το βιβλίο, σου στέλνω ένα πρόλογο. Και σε λίγο έλαβα ένα μεγάλο ωραίο κείμενο, που συμφωνούσε μαζί μου.

Κάποια πράγματα είναι σηματοδοτικά για τη ζωή μας. Έτσι αισθάνομαι τη γνωριμία μου με τον Σάμουελ Μπέκετ.

Αυτή η φράση του Εστραγκόν: «Πολλές φορές αναρωτιέμαι, ωστόσο, αν αυτό το μυαλό δεν έχει κιόλας περιπλανηθεί μέσα στην ατέλειωτη νύχτα της αβύσσου», κι άλλες σαν αυτή, με βασάνισαν πολύ πριν αποτολμήσω να γράψω πως ο Σάμουελ Μπέκετ ανασύρει τις μνήμες από θολά και σκοτεινά στρώματα της προϋπαρξής. Πως ο άνθρωπος πάνω στη γη ζει εναγώνια την εγκόσμια μοίρα του, γιατί κρατά, στα βάθη του ασυνείδητου, τη σκοτεινή μνήμη μιας πλατωνικής ανάμνησης. Τώρα περιπλανιέται ο ίδιος στην ατέλειωτη νύχτα της αβύσσου. Σ' αυτή την υπαρξιακή νύχτα που την έδωσε μέσα απ' όλες τις διαστάσεις του κοσμικού δέους. Νύχτα της απέραντης μοναξιάς της υπάρξεως. Περιπλανιέται τώρα το δικό του πνεύμα, η δική του πονεμένη ψυχή, και ποτέ δε θα μάθουμε για τον πόνο τούτο. Για τούτη την τελευταία του ερημιά, λίγο πριν βυθιστεί στο σκοτάδι. Και θυμάμαι το τραγούδι του Ουϊννυ, στο «Ω, οι ωραίες μέρες», που βυθίζεται στο σκοτάδι τραγουδώντας! Ολόκληρο το έργο αυτό είναι μια προετοιμασία «για το βράδυ που θα σημάνει», μια ποιητική τελετουργία σ' όλη την ανθρώπινη μεγαλοπρέπεια, ένα ποίημα στην Ύπαρξη. Ναι, ένα ποίημα στην Ύπαρξη είναι ολόκληρο το έργο του Σάμουελ Μπέκετ, κι ας είναι τόσο σκοτεινό και πονεμένο, τόσο εναγώνιο.

Πώς συμβαίνει να έχετε συγκλονιστεί από ένα έργο του υπαρξιακού αδιεξόδου, αφού είστε από την πλευρά της υπέρβασης και του ελυτικού φωτός?

ΜΑ ο άνθρωπος φέρνει μέσα του το σκότος. Την πονεμένη του άβυσσο την κουβαλά πολύ πριν από το φως. Κι όσο κι αν στέκεται από την πλευρά της υπέρβασης, δεν παύει να έχει την αγωνία του σκότους. Αυτή η σκοτεινή καμπύλη, η ανυπέρβατη κατά τον Μπέκετ, είναι η προσωπική σχέση μας με το Σύμπαν. Με το Θεό. Με το Μηδέν. Με το Άγνωστο. Έχεις ανάγκη να τα ανιχνεύσεις όλα τούτα. Να τα βιώσεις. Για να βγείς ύστερα καθαρμένος, με το δικό σου πρόσωπο, με το αίμα της δικής σου βίωσης. Δεν κατακτά κανείς εύκολα τη μύση στα μυστικά του κόσμου, που είναι μύση του φωτός και του σκότους και που για να φτάσεις στο φως πρέπει ν' ανέβεις «από αβύσσους πολλές», όπως τα μπεκετικά πρόσωπα.

Και βέβαια είμαι από την πλευρά του ελυτικού φωτός και των υπερβατικών οραμάτων της Ιωνίας, που, ως Αρχή της Ελληνικής σκέψης, ορθώνονται αντιμέτωπα ενάντια στα υπαρξιακά αδιέξοδα της δυτικής διανοήσης. Όμως αυτό είναι τεράστιο θέμα.

Σ. Μπέκετ: Σκίτσο Pancho

Από όσα μας είπατε αναρωτιέμαι ποια είναι η άποψή σας για την αποστολή του συγγραφέα σήμερα.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ, ο ποιητής, εκφράζει τον καιρό του πορευόμενος ενάντια. Και σίγουρα, αυτή η ενάντια πορεία είναι και η μοίρα του. Συμπορεύεται μ' όλον αυτόν τον όγκο των γεγονότων που κατακλύζουν τις μέρες του, και παράλληλα υπάρχει στη μοναξιά. Περισσότερο σήμερα που περίσσεψε η βουή και η σπατάλη του χρόνου, η μοναξιά του έγινε πιο απειλητική, πιο υπαρξιακή, μια οδυνόμενη προσπάθεια να κρατήσει όρθια την αξία της ζωής, να δημιουργήσει με το έργο του εκείνη τη διαλεκτική του πόνου που οδηγεί στις αλήθειες.

Προσωπικά, όσο κι αν ζω τις αγωνίες του καιρού μου, εκείνο που μ' ενδιαφέρει πρώτα είναι να μάθω τι σημαίνει η ύπαρξή μου μέσα στον κόσμο, τι σημαίνει η εφημερότητά μου, τι είναι εκείνο που με κάνει να ξεπερνά την ασημαντότητά μου και να αναζητώ μια οριακή αλήθεια.

Νιώθω πως όσο γερνώ τόσο περισσότερο μ' εν-

διαφέρει να μάθω ποιο είναι το όνειρο, αυτό το μεταφυσικό όνειρο που αποτελεί το υλικό της ύπαρξής μου της ίδιας. Ένα «υλικό» φορτισμένο αιώνων μυστικισμό. Είναι μαγικό και μαζί επώδυνο να προσπαθείς ν' αποσυμβολίσεις, ν' απομαγνητίσεις αυτόν τον μυστικισμό, να φτάσεις σε κάποιες αλήθειες πέρα από τη λογική του κόσμου.

Εσείς έχετε ασχοληθεί με το θέατρο του παραλόγου, εντοπίζεται κάποια σχέση του με τον υπερρεαλισμό;

Ο ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ είναι, λειτουργικά, η ίδια η καθημερινή μας ζωή. Υπάρχουμε σε παράλληλα επίπεδα, σε παράλληλες πραγματικότητες. Και, όπως το είπα και πριν, το θέατρο του παραλόγου δεν είναι η έλλειψη επαγωγής του λόγου, όπως πολλοί το ερμήνευαν, αλλά η ίδια η αίσθηση του παραλόγου ως θεμελιακού νόμου της ζωής. Μα αυτό είναι τεράστιο θέμα, επίσης.

Τι ετοιμάζετε τώρα;

ΔΥΟ μυθιστορήματά μου είναι έτοιμα. Το ένα

κυκλοφόρησε τούτες τις μέρες από τις εκδόσεις Δωρικός με τον καθαφικό τίτλο «Σώμα θυμήσου», που είναι, θα έλεγα, συνέχεια του «Έβρεχε στο Σταθμό», μ' αυτή την ποιητική, ελλειπτική γραφή μου. Είναι ένας μυστικισμός της μνήμης. Το σώμα θυμάται την ερημιά του, τον πόνο, την αγάπη. Συμμετέχει στο αύριο προφητικό. Βιώνει τις στιγμές μ' ένα δικό του μυστηριακό τρόπο. Αυτό είναι το ένα μυθιστόρημα.

Το άλλο είναι ιστορικό, έτοιμο κι αυτό και θα κυκλοφορήσει αυτές τις μέρες από τις εκδόσεις Κέδρος, με τον τίτλο «Δοξανιώ», στη σειρά της «Μαρούλας της Λήμνου» που ετοιμάζεται για την τέταρτη έκδοσή της. Η Δοξανιώ είναι μια κόρη ιερέα από τη Λήμνο που την πήραν σκλάβα οι Σαρακηνοί και την πήγαν στο Χάνδακα να την πουλήσουν, μα εκείνη κατόρθωσε να γίνει κατάσκοπος του Νικηφόρου Φωκά, και θυσιάστηκε για την απελευθέρωση της Κρήτης.

Παράλληλα με το θρύλο της Δοξανιώς, το μυθιστόρημα ζωντανεύει όλη εκείνη τη ζοφερή περίοδο της βυζαντινής ιστορίας μας – μέσα του δέκατου αιώνα – μια περίοδο γεμάτη αγριότητα αλλά και βαθύ μυστικισμό και μεγαλείο.

